

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2012. október 18.

FILOZÓFIA
KÖZÉPSZINTŰ
ÍRÁSBELI VIZSGA

2012. október 18. 14:00

Az írásbeli vizsga időtartama: 180 perc

Pótlapok száma	
Tisztázati	
Piszkozati	

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Fontos tudnivalók

- A feladatokat figyelmesen olvassa el, és pontosan értelmezze! A kifejtés során a témától ne térjen el!
- A feladatok megoldási sorrendje tetszőleges.
- A feladatok megoldásához kizárólag a feladatlapon megadott szövegek használhatók.
- Esetleges javításaihoz (kifestő, korrektor helyett) áthúzást alkalmazzon! Csak az egyértelmű javítás fogadható el.

A rész (30 pont)

1. Kapcsolja össze a következő meghatározásokat és fogalmakat! A meghatározások mellé írja be a fogalmak betűjelét! (fogalmanként 1–1 pont)

<i>Meghatározás</i>	<i>Fogalom</i>
1. ismereteink megbízható voltát tagadó filozófiai álláspont	
2. testi, lelki kiválóság; erény	
3. belső hang, lelkiismeret Szókratész filozófiájában	
4. ismereteink végső forrásaként a tapasztalatot megjelölő filozófiai álláspont	
5. az egyes esetekből az általános tételekre következtetés módszere	

- a) empirizmus
- b) areté
- c) induktív
- d) daimonion
- e) szkepticizmus

5 pont	
--------	--

2. A feladat *Descartes és Kant* filozófiájához kapcsolódik. Döntse el, hogy az alábbi állítások igazak vagy hamisak! Írjon X jelet a táblázat megfelelő oszlopába! (állításanként 1–1 pont)

A) *Descartes* filozófiájára vonatkozó állítások:

Állítások	Igaz	Hamis
a) <i>Elmélkedések a metafizikáról</i> c. munkájában arról a kéte-lyekkel és bizonytalanságokkal teli útról számol be, amelyen járva eljutott az igazsághoz.		
b) Az „illúzió-argumentum” szerint az érzékek megbízhatatlanok, elvileg lehetséges, hogy az érzékszervek megtévesszenek.		
c) A test olyan szubsztancia, amelynek lényegi tulajdonsága a gondolkodás (res cogitans).		
d) A lélek olyan szubsztancia, amelynek lényegi tulajdonsága a kiterjedés (res extensa).		
e) Isten bocsátotta az ember rendelkezésére a „világos és elkülönített belátás” képességét.		

B) *Kant* filozófiájára vonatkozó állítások:

Állítások	Igaz	Hamis
f) Ismeretelméleti álláspontját <i>A gyakorlati ész kritikája</i> c. művében fejti ki.		
g) Minden tudásunk a tapasztalatból ered.		
h) Tudásunk azokról a dolgokról lehet, amelyeket az érzék-szerveink és az értelem közvetítésével ismerünk meg.		
i) A „magában való dolog világa” tapasztalatilag és gondolatilag is megismerhető.		
k) A kategorikus imperatívusz kötelező erejű, általános érvényű erkölcsi törvény.		

10 pont

3. Mely filozófusok álláspontját tükrözik a következő tételmondatok? Írja be a táblázat megfelelő oszlopába a filozófus nevét! (elemenként 1–1 pont)

A) *A lét kérdésére és az emberi végeesség problémájára* vonatkozó gondolatok

<i>Tételmondatok</i>	<i>Filozófus</i>
1. „Noha ez a Logosz örökké létezik, az emberek képtelenek megérteni mind azelőtt, hogy hallották volna, mind azután, hogy először hallották.”	
2. „A szubsztancia az, ami által a többi kategóriák mindegyike fennáll. Ennélfogva a szubsztancia az elsődleges létező.”	
3. „Gondolkodom, tehát vagyok.”	
4. „Némelyek túl későn halnak meg, némelyek pedig túl korán. Idegen még a tanítás: halj meg idejében! – így tanítja Zarathustra.”	
5. „A lét értelmére irányuló kérdés világos és áttekinthető felvetése előzetesen egy létező (a jelenvalólét) megfelelő magyarázatát kívánja meg, mégpedig létének tekintetében.”	

B) *A megismerhetőség, igazság, bizonyosság problémájára vonatkozó gondolatok*

<i>Tételmondatok</i>	<i>Filozófus</i>
6. „Minden dolognak mértéke az ember; a létezőknek, hogy léteznek, a nemlétezőknek, hogy nem léteznek.”	
7. „Mert a kutatás és a tanulás teljes egészében nem más, mint visszaemlékezés.”	
8. „Általános szabályul fogadhatom el: mindaz, amit egész világosan és elkülönítetten belátok, igaz is.”	
9. „Sapere aude! Merj a magad értelmére támaszkodni! – ez tehát a felvilágosodás jelmondata.”	
10. „Nyelvem határai világom határait jelentik.”	

10 pont	
---------	--

4. Válassza ki a felsorolt listából, mely művek íródtak a 17–19. században? A megfelelő betűjeleket írja be a pontok helyére! (elemenként 1 pont)

.....

- A) Elmélkedések a metafizikáról
- B) Metafizika
- C) Nikomakhoszi etika
- D) Értekezés a módszerről
- E) Így szólott Zarathustra
- F) Summa Theologiae
- G) Vallomások
- H) Válasz a kérdésre: mi a felvilágosodás?
- I) A tiszta ész kritikája
- K) Politika

5 pont	
--------	--

B rész (70 pont)**Szövegértelmezés, reflektálás**

(feladatonként 35 pont, **két feladat** megoldását várjuk)

Fejtsen ki a három esszékérdés közül **kettőt** a megadott szövegrészek felhasználásával! Reflektáljon (írjon önálló véleményt) a szövegben megjelenő filozófia problémákra! Az esszé terjedelme ne haladja meg a másfél-két oldalt!

1. Miért tekinti Platón a demokráciát rossz államformának? A filozófus államelméleti gondolatainak összefüggéseiben értelmezze az érveket!
(*Megadott műrészlet: Platón: Állam*)

2. „Négyfajta ködkép tartja hatalmában az emberi elmét.”
Értelmezze az idézetet, és fejtse ki érveit, érvényesnek látja-e napjainkban is Bacon felfogását a valódi megismerés akadályairól!
(*Megadott szövegrészlet: Francis Bacon: Novum Organum*)

3. Milyen bioetikai kérdéseket vet fel Umberto Eco klónozással kapcsolatos írása?
(*Megadott szöveg: Umberto Eco: Egy örült tudós klónozni akar*)

(A szövegrészek a feladatlap 7–11. oldalán, a tisztázati lapok a 12–15. oldalon találhatóak.)

1. Platón: *Állam*

SZÓKRATÉSZ Ahány államforma van, valószínűleg ugyanannyi fajtája van a léleknek is. GLAUKÓN Hány?

SZÓKRATÉSZ Öt az államnak s öt a léleknek.

GLAUKÓN Sorold el, melyek azok.

SZÓKRATÉSZ Én úgy látom, az egyik államforma az lehetne, amelyiket már részletesen megtárgyaltunk, de amelyet kétféleképp is nevezhetünk: ha a vezetők közt van egy kiemelkedő férfiú, akkor királyságnak nevezhetjük, ha pedig ezek többen vannak, akkor arisztokráciának.

GLAUKÓN Igaz.

SZÓKRATÉSZ Ez tehát – véleményem szerint – egy forma, mert akár többen vannak a vezetők, akár csak egy, nem változtatják meg az állam érdemleges törvényeit, ha kitartanak a mellett a nevelés és oktatás mellett, amelyet leírtunk. [...]

SZÓKRATÉSZ Ha tehát öt államforma van, akkor az egyén *lelki* alkata is alighanem ötféle lehet.

GLAUKÓN Így van.

SZÓKRATÉSZ Nos, az arisztokráciához hasonló férfiút már részletesen jellemeztük, s öt helyesen mondtuk jónak és igazságosnak.

GLAUKÓN Igen, öt már jellemeztük.

SZÓKRATÉSZ Vegyük tehát sorra folytatólag a silányabb jelleműeket; a győzelemre és kitüntetésre áhízózt, aki a lakedaimóni államformának felel meg; továbbá az oligarchikus, a demokratikus és a türannikus jelleműt, hogy aztán megpillantva a legigazságtalanabb embert, szembeállíthassuk a legigazságosabbal, s így a végére járassunk annak a kérdésnek, hogyan viszonylik a teljes igazságosság a teljes igazságtalansághoz az egyéni boldogság, illetve boldogtalanság szempontjából, s hogy Thraszümakhoszra hallgatva az igazságtalanságot keressük-e, vagy pedig érvelésünk nyilvánvaló eredménye szerint az igazságosságot.

GLAUKÓN Mindenesetre így kell eljárunk.

SZÓKRATÉSZ Mármost, valamint fejtegetésünk kezdetén előbb vettük szemügyre az államban, s csak azután az egyénben nyilvánuló erkölcsöt, mert hiszen az előbbi sokkal szembetűnőbb – akképpen most is először a „kitüntetésre vágyó” államformát kell megvizsgálunk – más közkeletű névvel nem tudom megjelölni, hacsak timokráciának vagy timarchiának nem akarjuk nevezni –, aztán vele kapcsolatban az ilyen jellemű embert; majd az oligarchiát és az oligarchikus jellemű embert; ugyanígy a demokráciát véve szemügyre, megfigyeljük a demokratikus jellemű embert; a türannikus berendezkedésű államformához jutva, s ezt megismerve, a türannikus lelket boncoljuk; így kíséreljük meg kielégítő módon megítélni a felvetett kérdéseket. [...]

SZÓKRATÉSZ Demokrácia tehát, úgy vélem, olyankor keletkezik, ha a szegények – magukhoz ragadva a győzelmet – ellenfeleiket részben megölik, részben száműzik, a többiek pedig az alkotmányos jogokban és a vezető állásokban az egyenlőség alapján részesítik, s ha az állam vezető állásainak betöltése általában sorsolás útján történik.

ADEIMANTOSZ Valóban így jön létre a demokrácia, már aztán akár fegyverrel megy végbe a változás, akár úgy, hogy az ellenpárt félelmében elmenekül.

SZÓKRATÉSZ Lássuk tehát, kedves barátom, miképp jön létre a türannikus állam? Mert hogy a demokráciából fejlődik ki, az szinte nyilvánvaló.

ADEIMANTOSZ Valóban.

SZÓKRATÉSZ Vajon – bizonyos értelemben – nem ugyanúgy lesz-e a demokráciából türannikus állam, mint az oligarchiából demokrácia?

ADEIMANTOSZ Hogyan?

SZÓKRATÉSZ Az a jó, ami az emberek szeme előtt lebegett, s amiért az oligarchikus államot megalkották, ugyebár a gazdagság volt?

ADEIMANTOSZ Igen.

SZÓKRATÉSZ S másfelől, éppen az, hogy a gazdagságban való telhetetlenség és az anyagiasság miatt minden egyébről megfélemedtek, ásta alá az oligarchiát.

ADEIMANTOSZ Igazad van.

SZÓKRATÉSZ Nos, a demokráciát is nem éppen annak a túlhajtása bomlasztja-e meg, amiben a jó lényegét látja?

ADEIMANTOSZ S szerinted miben látja?

SZÓKRATÉSZ A szabadságban. Mert hiszen a demokratikus államban sokszor hallhatod, hogy ez a legnagyobb kincsük, s hogy éppen ezért csak ebben az államban érdemes élni annak, aki szabadságra született.

ADEIMANTOSZ Valóban, ugyancsak fennen szokták hangoztatni ezt a tételt.

SZÓKRATÉSZ Tehát – mint az imént akartam mondani – nem éppen a szabadság túlhajtása és a minden egyébről való megfélemedzés okozza-e ennek az államformának az átalakulását, s nem ez idézi-e elő a türannikus államforma szükségességét?

ADEIMANTOSZ Hogyan?

SZÓKRATÉSZ Ha a demokratikus állam megszemjajzik a szabadságra, de rossz pohárnokok állnak az élén, s így az illő határt túllépve megrészegszik a színbortól: ilyenkor a vezetőket, ha nem eléggé kezesek, s nem engednek neki korlátlan szabadságot, fenyítéssel sújtja, s rosszindulatot és oligarchikus érzületet vet a szemükre.

ADEIMANTOSZ Valóban így szoktak eljárni. [...]

*Lakedaimón: peloponnészoszi vidék, a központja Spárta

2. Francis Bacon: *Novum Organum*

A ködképek és helytelen fogalmak régen megszállták az emberi értelmet, mélyre eresztették gyökerüket, és nemcsak az utat nehezítik meg az emberi elmének az igazsághoz, hanem ha már nyitva áll is az út, újból felütik fejüket, és hátráltatják a munkát a tudományok megújítása közben; ezért figyelmeztetni kell az embereket, hogy a lehetőségekhez képest vértessék fel magukat ellenük.

Négyfajta ködkép tartja hatalmában az emberi elmét. Érthetőség kedvéért a következő nevekké ruháztuk fel őket: először a törzs ködképei; másodsor a barlang ködképei; harmadszor a piac ködképei; negyedszer a színpad ködképei.

A törzs ködképei hozzátartoznak az emberi természethez, az emberek törzséhez, az emberi nemhez. Mert helytelen az az állítás, hogy az emberi érzékek a dolgok mértékei; éppen ellenkezőleg: mind az érzékek, mind az elme képzei az ember hasonlatosságára, nem a világegyetem hasonlatosságára jönnek létre. Az emberi értelem pedig görbe tükre a tárgyak sugarainak: saját természetét a dolgok természetével összekeverve eltorzítja és meghamisítja a dolgokat.

A barlang ködképei az egyének, az embernek ködképei. Az emberi természet általános tévedésein kívül ugyanis mindenkinek megvan a maga egyéni ürege vagy barlangja, mely megtöri és beszennyezi a természet fényét, aszerint, hogy kinek milyen az egyéni természete, milyen neveltetésben részesült, kikkel érintkezik, mit olvas, kiket tisztel és csodál, milyen tekintélyeket ismer el, milyen éltető módon hatnak rá a benyomások, aszerint, hogy gondterhelt és elfogult lélekkel vagy háborítatlan nyugodt szellemmel fogadja őket stb.; világos tehát, hogy az emberi lélek hajlandóságai egyénenként igen változók, zavaró behatásoktól soha nem mentesek, és úgyszólván a véletlen uralkodik rajtuk. Helyesen mondja tehát Hérakleitosz, hogy az emberek a maguk kis világában keresik a tudást és nem a nagy, közös világban.

Bizonyos ködképeket szinte az emberi nem kapcsolata és társas élete hoz létre: ezeket az emberek érintkezése és együttélése miatt a piac ködképeinek nevezzük. Az embereket ugyanis a beszéd gyűjti társaságba, a szavak viszont az átlagos felfogóképesség szerint alakulnak ki. Ezért a helytelenül és ügyetlenül kialakult szavak szembeötlő módon béklyóba verik az értelmet. Ezen a bajon mit sem enyhítenek a tudósok védekezésképpen alkotott meghatározásai és magyarázatai, sőt épp a szavak tesznek erőszakot az értelmén, a szavak zavarnak össze mindent, és bonyolítják az embereket megszámlálhatatlan hiábavaló vitába és szószaporításba.

Végül bizonyos ködképek különféle filozófiai dogmák vagy torz bizonyítási módszerek hibájából gyökeresednek meg az emberi gondolkodásban. Ezeket a színház ködképeinek nevezzük, mert véleményünk szerint ahány filozófiai irány felmerült vagy polgárjogot nyert, ugyanannyi színdarab készült el és került bemutatásra: megannyi képzeletbeli és színpadra illő világ. Méghozzá nem is csupán a már meglévő vagy az ókori filozófiákról és szektákról állítjuk ezt: mivel számtalan ilyen színdarabot lehet kigondolni és tetszetős ruhába öltöztetni, hiszen a legkülönbözőbb tévedések eredhetnek csaknem azonos okokból. És nem csupán a filozófiai rendszerekről gondolkozunk így teljes egészükben, hanem a tudományok legtöbb elvéről és axiómájáról is, amelyek a hagyomány erejéből és hiteléből, valamint hanyagságból kaptak erőre. Ezek a különféle ködképek részletesebb és alaposabb tárgyalásra szorulnak, hogy az emberi értelmet felvértessük ellenük.

3. Umberto Eco: *Egy örült tudós klónozni akar*

Dolly, a klónozott birka újabban minden popsztárnál népszerűbb. Az esemény másrészt (legalábbis ami a jelképi értékét illeti) legalább akkora fordulatot hozott az emberi nem evolúciós folyamatába, amekkorát az első kovakő eszközök feltalálása jelentett, és a nyomában felszejlő lehetőségek nemcsak a hívőket foglalkoztatják, hanem mindenkit, aki eltöprengett már az életnek, az embernek, a tudomány határainak a mibenlétén. Eszemben sincs ilyen nagyszabású kérdéseket egyetlen gyufalevél keretein belül elintézni. De meglep a vita hovatovább sci-fibe illő tónusa. Mintha bizony a klónozás egy-egy individuum abszolút hasonmásának az előállításával volna egyenlő, minek okáért, ha Berlusconi klónoznák, akkor a vele kapcsolatos összeférhetlenségi probléma is megkettőződne, ha pedig Prodit, akkor egyszerre két miniszterelnökünk akarna csatlakozni Európához, és ezzel dupla fejevakarást okoznának a Bundesbanknak is.

A technika új, de az emberklónozás csak ugyanazt próbálná ki ismét, amivel annak idején a náci próbálkoztak: hogyan lehet okos keresztezések útján csakis magas, szőke, egészséges embereket és belőlük afféle Übermensch-hadsereget előállítani. Az ötlet szépség-hibájára azóta már rávilágítottak a tudósok: egy csupa azonos génállományú Übermenschből álló közösségen egyetlen vírus *en bloc* kifogna. Akkor már jobb a jó ideje és számos szervezetben bevált, régi módszer: végy genetikailag különböző embereket, neveld őket vas-szigorral, kapjanak hozzá egy kiadós agymosást, és mind egyformák lesznek.

Mit is eredményez, ha valakit klónoznak? Tegyük fel, hogy egy Örült Doktor az emberi nem díszpéldányát látja bennem (doktornak doktor, de ne feledjük, hogy örült), és a klónozásom mellett dönt. Kiveszi egy szomatikus sejtet, elvégzi mindazt, amit el kell végeznie, és kilenc hónap múltán megszületik valaki, aki ugyanazt a génállományt örökölte, mint én. Fogadjuk el, hogy ugyanolyan színű szeme és haja lenne, mint nekem, ugyanilyen hajlamos lenne a hízásra és bizonyos betegségekre, hozzám hasonlóan ő is humán irányban érdeklődne, és így tovább. Hat hónaposan, leopárdbőrön hasalva ez a Második Umberto alighanem nagyon hasonlítana rám, amint egy fénykép tanúsága szerint ugyanezt tettem 1932-ben.

Ettől kezdve viszont más irányt vennének a dolgok. Engem egy konkrét, kispolgári kötődésű emberpár nevelt fel a harmincas-negyvenes évek során egy olasz kisvárosban, ilyen és ilyen rokonoktól, barátoktól és ismerősöktől hallottam, amit hallottam, ettem, amit háborús időkben enni lehetett, a mostaninál kevésbé szennyezett levegőt szívtam ugyan, de már gyerekkorban megtapasztaltam, milyen egy bombázás, katolikus hitben és fasiszta Olaszországban nevelkedtem, huszonevésen láttam először televíziót, és így tovább, és így tovább. Második Umberto meg esetleg egy közép-nyugati protestáns családi farmon vagy jeruzsálemi ortodox zsidóként nő fel, mást eszik, mást olvas, más zenét hallgat, néz televíziót vagy nem néz, ha pedig ágynak esik, más vegyi anyagokkal kezelik, mint amilyenekkel az én kanyarómat vagy mumpszomat gyógyították meg annak idején.

Mivé lesz az én mostani koromban? Senki sem tudhatja, de biztos, hogy valami egészen mássá, mint ami én vagyok; lehet, hogy bíborossá, matematikussá talán nem, de ügyvéddé talán igen, bár lehet drogos, szingapúri kocsmatulajdonos, újfasiszta pártvezér vagy a világ legnagyobb bélyegszakértője is.

És mi lett volna, ha az egyéves kis Hitlerben Buddha reinkarnációjára ismernek rá tibeti szerzetesek, Lhászába viszik, és ott nevelik fel? Akkor is Hitlerré vált volna? A klónozás körüli tudományos-fantasztikus csűrös-csavarást valami együgyűen materialista determinizmus lengi be, amely szerint az ember sorsa csakis az örökölt génállománytól függ. Mintha mit sem számítana a nevelés, a környezet, a véletlenek alakulása, a táplálkozás, a testi aktivitás, a szülői pacsi-puszi, az, hogy ezek a szülők fiatalon vagy öregen haltak-e meg, hogy részegesek voltak-e vagy absztinensek, elváltak-e vagy hűségesen kitartottak egymás mellett.

Emberi lényeket klónozni csakis nagyon rossz beruházás lehet. Ki az a nagy ember, aki szívesen kockáztatná, hogy karikatúraként él tovább? Szóval mégiscsak tanácsosabb a régi módszerrel gyereket csinálni.

Meg aztán ha igaz volna, hogy egyetlen sejtben máris ott az egész sorsunk, miért volna érdemes egyáltalán élni? (*Gyufalevelek*. Budapest, Európa Kiadó, 2001. 297–304. o.)

*Umberto Eco (1932) olasz tudós, író, filozófus

	maximális pontszám	elért pontszám
A) Filozófiatörténeti ismeretekre vonatkozó kérdéssor	30	
B) Szövegértelmezés, reflektálás		
1. feladat	35	
2. feladat	35	
Összesen (B)	70	
Az írásbeli vizsgarész pontszáma	100	

javító tanár

Dátum:

	pontszáma egész számra kerekítve	programba beírt egész pontszám
A) Filozófiatörténeti ismeretekre vonatkozó kérdéssor		
B) Szövegértelmezés, reflektálás		

javító tanár

jegyző

Dátum:

Dátum: